

Проф. Д-р Љупчо Печијарески
М-р Димитар Николоски
Економски Факултет - Прилеп

Животниот стандард на граѓаните во Република Македонија во периодот на транзиција

Abstract

The changes that have happened and are still happening in the period of transition are followed by emphasized social differentiation of the population in Macedonia, i.e. evident changes in the stratification structure of the macedonian social ambiance. The new situation incorporates in itself the circumstances which inavoidly lead, on the one hand toward the appovrishment of the bigger part of the population, and on the other hand toward creation of small elite of privilegious powerful people, first of all in the sphere of economy and politics. In the same time, on the macedonian social scene disappaers the middle class which was the substantive part of the social life in the previous period. In any case, it is a question about a diminishing of the standard of living of the population. These happenings and situations are subject of this paper.

Десет транзициони години се зад нас. Десет години тектонски поместувања во сите сфери на општествено живеење : економија, политика, култура, морал, начин и стил на живот. Македонија е една од земјите која што е под директно влијание на овие процеси. Македонските граѓани се дел од големото семејство транзициони граѓани кои минуваат низ сите искушенија на транзиционото време. Притоа, најголемиот дел од нив останаа на marginите на тие промени губејќи, постепено, но сигурно, многу од она што со години тешко го создавале, како на општествен, така и на личен план.

Македонското општество, некако преку тој, и за многумина “неспремни” помалку неочекувано, се раслои. Социјалната конфигурација поприми нови облици несвојствени за претходниот период на овие простори: доминација на сивата економија, создавање економска елита, неконтролирана експанзија на и така големата невработеност, развој на социјалната патологија во нејзините најекстремни видови. Сето ова резултираше со губење на довербата кај најголемиот дел од граѓаните во однос на ефикасноста на промените што треба да следат. Видливо е кај нив присуството на една изразена несигурност за сопствената иднина која, не ретко, преминува во горчливо чувство на безнадежност и бесперспективност. Се чини, сосема со право, кога се имаат во вид социо – економските перформанси на нашето денешно реално егзистирање.

Стопанството континуирано бележи загуби, индустриското производство е со видливо надолен тренд, производството на стоки за широка потрошувачка е намалено, инвестициите на основни средства во стопанството

бележат пад, а процентот на искористување на постојните капацитети во однос на претранзионата 1990 година двојно е намален.

Континуирано расте бројот на невработените, платите на вработените, иако номинално бележат благ пораст, сепак, реално опаѓаат во однос на трошоците на живот.

Овие состојби, пред се се резултат на:

- неможноста постојниот економски систем ефикасно да ги задоволува потребите на населението, како од аспект на обезбедување основни материјални добра и услуги, така и од аспект на негово (се мисли на населението) активно вклучување (вработување) во функционирањето на самиот систем;
- неврамнотежена структурираност на фундаменталните макроекономски агрегати во рамките на една нецелосно дефинирана макроекономска политика;

Евидентно, следи дека постојната економска политика неможе да обезбеди ефикасно функционирање на економскиот систем, односно дека таа претставува основен генератор на економската и социјалната криза во Македонија, којашто се манифестни низ падот на општествениот и индивидуалниот животен стандард на македонските граѓани.

Во обидот да понудиме една реална слика за тоа како денес се живе во Р. Македонија, во нашиот труд, втемелен врз конкретно истражување¹, посебно внимание посветуваме на анализата на следниве индикатори, коишто сведочат, за квалитетот на животот на граѓаните : станбена состојба, опременост на домаќинството, поседување на автомобили и потрошувачка на гориво, исхрана, секојдневна потрошувачка и користење на услуги. Исто така, овде треба да се додадат и субјективните ставови на граѓаните по однос на нивната материјална состојба со што би се надополнила сликата за животниот стандард.

Поаѓајќи од фактот дека, во основа, истражувањето на животниот стандард, пред се опфаќа оценка на висината и структурата на приходите од една страна, како и оценка на обемот и структурата на потрошувачката на граѓаните од друга страна, централен проблем на анализа, во вториот дел на овај труд, ќе бидат токму овие два сегмента.

Секако, не помалку значајни индикатори коишто влијаат врз животниот стандард на граѓанините на Република Македонија, односно врз нивниот начин на живот, се и проблемите на невработеноста и социјална ексклузија, но заради

¹ Поопширно за начинот на истражување во извештајот за наученот проект : Влијанието на промените во политичките и економските системи врз вредносните ориентири и типовите на политичка култура на граѓаните во земјите од централна, Источна и Југоисточна Европа - со посебен осврт на Р.Македонија, Друштво за Наука и Уметност Прилеп, Септември 2000

ограниченоста на просторот тие, во оваа прилика, нема да бидат предмет на наша ализа.

Имајќи го претходното во вид нашата анализа ќе ја започниме со презентирање на податоци за имотната состојба на граѓаните на Република Македонија.

Недвижен имот и стамбена состојба

Поседувањето на недвижен имот претставува показател на степенот на социјална и економска сигурност а воедно претставува и значаен статусен белег на граѓаните во едно општество.

Во поглед на поседувањето на обработливо земјиште, пасишта и шуми, резултатите од анкетата зборуваат дека 42% од испитаниците располагаат со ваквиот недвижен имот, а при тоа скоро 75% од нив ја обработуваат земјата. Поседувањето на земја е многу повеќе изразено кај селското население и изнесува 76.4%, додека урбаното население во помала мера поседува земја (26.7% од населението што живеат во големите градови). Поседувањето и обработувањето на земја исто така, во голема мера зависи и од степенот на образованието на испитаниците. Така на пример, повеќе од 60% од испитаниците со непотполно основно образование поседуваат земја, додека овој процент кај високообразованото население е под 30%. Ова зборува за фактот на меѓусебна корелираност на местото на живеење и степенот на образование, односно може да се констатира дека поголемиот дел од земјата ја поседува и обработува руралното население коешто истовремено е со низок степен на образование, додека урбаното население со повисок степен на образование во помал степен поседува и обработува земја.

Доколку се согледа стамбената положба на испитаниците, може да се заклучи дека повеќе од двојно е поголем бројот на оние коишто живеат во куки отколку оние коишто живеат во станови. Од друга страна релативно е голем бројот на оние лица коишто живеат кај родителите, имајќи го предвид фактот дека најголем дел од невработените лица се млади до 29 годишна возраст (55.74% од вкупниот број на невработени испитаници). Податоците за стамбената положба на граѓаните, како и поседувањето на друг недвижен имот, се систематизирани во следнава табела:

Стамбена положба	Број на Испитаници
Сопственик на куќа	655 (46.8%)
Сопственик на стан	287 (20.5%)
Носител на станар. Право	44 (3.1%)
Живее кај родителите	392 (28%)
Друго	22 (1.6%)
Вкупно	1400

	Поседуваат	Не поседуваат
Стан/куќа	502 (36%)	898 (64%)
Викендница	292 (21%)	1108 (79%)
Дуќан	227 (16%)	1173 (84%)

Во однос на поседувањето на друг недвижен имот, може да се забележи дека во голема мерка зависи од висината на личните приходи. Така на пример, само 23% од испитаниците кои остваруваат до 5000 денари лични месечни приходи поседуваат друг стан/куќа, а додека кај испитаниците кои остваруваат над 30000 денари, овој број достигнува над 80%. Сличен е односот и во поглед на поседувањето на дуќан, односно викендцица.

Ако поседувањето на недвижен имот се разгледува во однос на националната припадност, може да се забележи дека Албанците во поголем процент поседуваат недвижен имот отколку Македонците. Така на пример, дуќани поседуваат 13.6% од Македонците и 27% од Албанците, стан/куќа поседуваат 35% од Македонците и 42% од Албанците, а викендцица поседуваат 21% од Македонците и 23% од Албанците.

Доколку поседувањето на недвижен имот го согледаме по региони, резултатите се дадени во следнива табела:

	Дуќан	Стан/куќа	Викендцица
Тетовски	25%	53%	24%
Кумановски	25%	38%	25%
Битолски	22%	32%	14%
Охридски	16%	39%	24%
Македонија	16%	36%	21%
Скопски	16%	31%	19%
Штипски	12%	30%	25%
Повардарие	11%	33%	18%

Од горната табела може да се заклучи дека според поседувањето на недвижен имот се издвојуваат Тетовскиот и Кумановскиот регион, што уште еднаш укажува на силната поврзаност со националната припадност, имајќи предвид дека во овие два региони изразито е присуството на жители од албанска национална припадност.

Во однос на површината на стамбениот простор, може да се констатира дека три четвртини од испитаниците живета во стамбен простор до $120 m^2$, што од своја страна одговара на површината на становите и помалите куќи.

Доколку ја согледаме стамбената состојба на испитаниците во однос на основните социо-демографски индикатори, може да се донесат следниве заклучоци:

- Стамбената положба на испитаниците битно не зависи од полот;
- Посебно се издвојува стамбената положба на младите испитаници коишто во најголема мера живеат кај своите родители (77.5% од испитаниците од 18 до 29 години) и тие во главно се Македонци коишто завршиле средно образование;

- Селското население во поголем број живее во куки (73%) отколку градското население;
- Македонците во поголема мера живеат во станови а Албанците во куки (во куки живеат 43% од Македонците а 60% од Албанците);
- Стамбената положба битно не зависи од степенот на образование и професијата.

Трајни потрошни добра

Поседувањето на трајни потрошни добра претставува значен аспект преку којшто се согледува нивото на животниот стандард на граѓаните. Доколку се согледа состојбата со поседувањето на трајни потрошни добра кај испитаниците, можеме да ја констатираме состојбата прикажана во следнава табела:

	Поседуваат	Не поседуваат
Фрижидер	1389 (99.21%)	11 (0.79%)
Електричен шпорет	1371 (97.93%)	29 (2.07%)
Туш и WC	1351 (96.50%)	49 (3.50%)
Телевизор (во боја)	1300 (92.86%)	100 (7.14%)
Машина за перење алишта	1298 (92.71%)	111 (7.93%)
Телефон	1296 (92.57%)	104 (7.43%)
Автомобил	1020 (72.86%)	380 (27.14%)
Музички систем	1008 (72.00%)	392 (28.00%)
Видеорекордер	934 (66.71%)	466 (33.29%)
Телевизор (прно-бел)	462 (33.00%)	938 (67.00%)
Парно греенje	390 (27.86%)	1010 (72.14%)
Компјутер	365 (26.07%)	1035 (73.93%)
Машина за миење садови	207 (14.79%)	1193 (85.21%)

Според процентот на поседување, трајните потрошни добра можеме да ги класифицираме во три групи:

- Трајни потрошни добра кои се застапени кај најголемиот дел од населението (фрижидер, електричен шпорет, туш и WC, Телевизор во боја, машина за перење алишта и телефон); овие трајни потрошни добра не се специфични само за поодделни категории од населението, односно не претставуваат статусен белег и предмет на социјална стратификација на населението.

- Трајни потрошни добра кои се застапени кај поодделни категории од населението (автомобил, музички систем, видеорекордер); Кај овие потрошни добра, интересно е да се согледа нивното поседување во зависност од висината на вкупните лични месечни приходи. Така на пример, ако ја разгледаме состојбата со поседување на автомобил, забележливо е дека кај сиромашното

население процентот на непоседување на автомобил е над 55% а додска кај побогатите слоеви тој се спушта до 9%. Од друга страна, околу 60% од испитаниците со над 30000 денари месечни приходи поседуваат два или повеќе автомобили. Поседувањето на овие трајни потрошни добра, битно не зависи од местото на живеење и националната припадност.

– Трајни потрошни добра кои се застапени во релативно мал обем (парно греене, компјутер и машина за миење садови). Кај овие трајни потрошни добра забележливи се разлики во нивното поседување не само во функција на висината на приходите туку и од аспект на местото на живеење. Типичен е примерот со поседување на компјутер, којшто кај селското население е застапен со околу 10% а во големите градови со над 30% од населението. Од друга страна, ни кај овие добра, не се забележуваат разлики во поседувањето од аспект на националната припадност.

Во тесна врска со трајните потрошни добра се и уметничките предмети и личните библиотеки. При тоа, може да се констатира дека 46% од испитаниците располагаат со уметнички предмети, а 52% со лични библиотеки коишто во најголема мера (72%) се релативно мали библиотеки со 100 до 200 книги.

Доколку поседувањето на трајни потрошни добра го согледаме по региони, резултатите се дадени во следнава табела:

	Тетовски	Скопски	Охридски	Кумановски	Битолски	Штипски	Повардарие
Фрижидер	99.4%	99%	99.4%	100%	99.5%	99.5%	97.7%
Електричен шпорет	97.8%	97.7%	97.6%	99.1%	100%	98.2%	94.6%
Туш и WC	98.3%	95.9%	96.5%	97.3%	98.5%	95.9%	93.1%
Телевизор (во боја)	97.8%	92.9%	95.9%	90.9%	94.9%	89%	87%
Машина за перење алишта	97.8%	91.6%	92.9%	90.9%	95.9%	90%	84%
Телефон	95%	91.9%	93.5%	89%	97.4%	93.6%	84%
Автомобил	80%	69.6%	78.2%	71.8%	80%	70.5%	71.5%
Музички систем	81%	75%	59%	68%	74%	71%	68%
Видеорекордер	78%	65%	69%	55%	73%	58%	69%
Телевизор (црно-бел)	35%	23%	29%	52%	28.2%	45%	38%
Парно греене	38%	42%	28%	15%	21%	17%	12%
Компјутер	32%	30%	28%	25%	22%	20%	19%
Машина за миење садови	23%	17%	13%	15%	11%	12%	11%

Од горната табела, може да се забележи дека постојат релативно мали разлики во поседувањето на трајни потрошни добра, помеѓу поодделните региони. Треба да се истакне отскокнувањето на Скопскиот и на Тетовскиот

регион кај некои видови трајни потрошни добра како што се парно грење и компјутер коишто се во значителна мера повеќе застапени кај испитаниците од овие два региони во однос на останатите региони во Македонија.

Исхрана и производи за широка потрошувачка

Во поглед на тоа дали домаќинствата, заради недостаток на финансиски средства престанале да купуваат или користат одредени производи, од анкетата ги добиваме следниве резултати:

	Потполно	Делумно	Не престана	Претходно не користел
Посета на ресторани	224 (16.00%)	463 (33.07%)	296 (21.14%)	417 (29.79%)
Книги	214 (15.29%)	402 (28.71%)	395 (28.21%)	389 (27.79%)
Неделен печат	154 (11.00%)	380 (27.14%)	487 (34.79%)	379 (27.07%)
Дневен печат	91 (6.50%)	333 (23.79%)	733 (52.36%)	243 (17.36%)
Козметички средства	86 (6.14%)	412 (29.43%)	688 (49.14%)	214 (15.29%)
Кондиторски произв.	79 (5.64%)	458 (32.71%)	782 (55.86%)	81 (5.79%)
Алкохолни пијалоци	73 (5.21%)	349 (24.93%)	542 (38.71%)	436 (31.14%)
Цигари	61 (4.36%)	147 (10.50%)	644 (46.00%)	548 (39.14%)
Месо	39 (2.79%)	358 (25.57%)	974 (69.57%)	29 (2.07%)
Млеко и млечни производ.	38 (2.71%)	263 (18.79%)	1070 (76.43%)	29 (2.07%)
Овошје	31 (2.21%)	247 (17.64%)	1100 (78.57%)	22 (1.57%)
Безалкохолни пијалоци	26 (1.86%)	294 (21.00%)	1057 (75.50%)	23 (1.64%)
Зеленчук	23 (1.64%)	157 (11.21%)	1200 (85.71%)	20 (1.43%)

Од табелата, може да се согледа дека поголем е бројот на домаќинства коишто делумно одколку оние коишто потполно престанале да купуваат односно да користата поодделни производи или услуги. При тоа на удар биле полукусуните производи и услуги како што се: посета на ресторани, купување книги, дневен и неделен печат.

Од вкупниот број на испитаници коишто потполно престанале да посетуваат ресторани, над 57% го претставуваат насењето со лични приходи под 5000 денари, а процентот на сиромашно население помеѓу оние коишто потполно престанале да купуваат книги изнесува над 52%.

Во однос на престанокот на купување на дневен печат, може да се констатира дека од вкупниот број на испитаници коишто потполно престанале да купуваат дневен печат, над 60% се испитаници со лични приходи под 5000 денари, а во однос на престанокот на купување на неделен печат, процентот на сиромашно население е над 50%.

Од друга страна, во најголема мера домаќинствата продолжиле да купуваат прехрамбени продукти како што се: зеленчук, овошје, безалкохолни пијалоци, млеко и млечни производи, месо. Но и тука се забележува пораст на бројот на домаќинствата коишто делумно престанале да ги купуваат овие прехрамбени продукти, што се движи од 11% кај зеленчукот до 26% кај месото.

Интересно би било да се согледа структурата на испитаниците кои делумно престанале да купуваат прехранбени продукти, од аспект на висината на личните приходи, со што би се добиле показатели за падот на животниот стандард на населението. Така на пример од вкупниот број испитаници коишто делумно престанале да купуваат зеленчук 44.5% се испитаници со лични приходи под 5000 денари, а додека во однос на престанокот на купувањето на месо учеството на сиромашното население е со над 50%.

Висина на приходите

Главен показател за нивото на животниот стандард е износот на вкупните лични месечни приходи, како и вкупните месечни приходи на сите членови на домаќинството. Резултатите од истражувањето по однос на овие прашања се систематизирани во следниве табели:

Износ на вкупните лични месечни приходи	Број на испитаници	Износ на вкупните месечни приходи на домаќинството	Број на домаќинства
Не остваруваат приходи	359 (25.6%)	До 5000	111 (7.9%)
До 5000	220 (15.7%)	Од 5001 до 10000	231 (16.5%)
Од 5001 до 10000	363 (25.9%)	Од 10001 до 15000	262 (18.7%)
Од 10001 до 15000	227 (16.2%)	Од 15001 до 20000	308 (22.0%)
Од 15001 до 20000	138 (9.8%)	Од 20001 до 30000	297 (21.2%)
Од 20001 до 30000	62 (4.4%)	Од 30001 до 50000	152 (10.9%)
Од 30001 до 50000	21 (1.5%)	Над 50000	39 (2.8%)
Над 50000	10 (0.7%)	Вкупно	1400
Вкупно	1400		

Според анкетата, просечните вкупни месечни поединечни приходи изнесуваат 8261 денар, а просечните вкупни месечни приходи на домаќинствата изнесуваат 19082 денари.

Доколку се согледа структурата на вкупните лични месечни приходи во однос на социо-демографските карактеристики на населението можеме да ги извлечеме следниве заклучоци:

– Од аспект на полот се забележува дека кај испитаниците кои заработкаат до 10000 денари нема битни разлики меѓу мажите и жените, но разликите се многу покарактеристични за испитаниците кои заработкаат над 30000 денари. Така на пример, само 24% од испитаниците коишто заработкаат меѓу 30000 и 50000 денари се жени, додека 100% од испитаниците коишто заработкаат над 50000 се мажи. Од друга страна, меѓу оние коишто не остваруваат приходи повеќе доминираат жените и нивната застапеност изнесува скоро 62%.

– Од аспект на возраста, може да се заклучи дека меѓу испитаниците коишто заработкаат до 30000 денари месечно најдоминантни се оние на возраст од 30 до 39 години, додека меѓу испитаниците коишто заработкаат над 30000 денари најдоминантни се оние на возраст од 40 до 49 години. Интересен е податокот дека од вкупниот број испитаници кои не остваруваат приходи 71.6% припаѓаат на најмладата возрасна група.

– Од аспект на местото на живеење, евидентно е дека градското население остварува поголеми приходи во споредба со селското население. Оваа разлика не е изразита кај испитаниците коишто заработкаат до 10000 денари, но особено се забележува кај оние коишто заработкаат над 10000 денари месечно. Кога е во прашање урбаното население, според висината на личните месечни приходи се издвојуваат оние коишто живеат во големите градови. Така на пример над 35% од испитаниците коишто заработкаат над 30000 живеат во големи градови. Од друга страна, помеѓу испитаниците коишто не остваруваат приходи исто така подоминантно е урбаното население во однос на руралното. Така на пример околу 16% од испитаниците кои не остваруваат приходи живеат во село а скоро 29% меѓу нив живеат во голем град. Од тута може да се заклучи дека социјалното раслојување е поизразено во градската одколку во селската средина.

– Од аспект на националната припадност не постојат битни разлики во висината на личните месечни приходи помеѓу испитаниците со различна национална припадност. Кај скоро сите националности најдоминантни се испитаниците кои заработкаат до 10000 денари и нивната застапеност изнесува околу 40% со исклучок на ромската националност каде што оваа група е изразно подоминантна и изнесува над 65%. Меѓу испитаниците коишто не остваруваат приходи најдоминантни се помеѓу македонците. Нивната застапеност изнесува скоро 29%, додека кај останатите националности овој процент е под 20%.

– Од аспект на образованата структура, може да се забележи изразена функционална зависност меѓу висината на личните месечни приходи и степенот на образование. Така на пример скоро 70% од испитаниците со непотполно основно и основно образование заработкаат до 10000 денари. Од друга страна, над 65% од испитаниците со високо образование заработкаат над 10000 денари. Помеѓу испитаниците со средно образование најмногу доминираат онис коишто не остваруваат приходи, каде што нивната застапеност е над 38%. За споредба, застапеноста на оваа категорија помеѓу испитаниците со високо образование е под 15%.

Доколку висината на вкупните лични месечни приходи ја согледаме по региони, добиените резултати можеме да ги прикажеме во следнава табела:

Износ на вкупните лични месечни приходи	Скопски	Тетовски	Охридски	Македонија	Кумановски	Штипски	Битолски	Повардарие
Не оставаруваат при.	25.60%	26.10%	22.40%	25.60%	28.20%	26.40%	28.20%	22.30%
До 5000	14.90%	11.10%	14.70%	15.70%	12.70%	19.50%	17.40%	19.20%
Од 5001 до 10000	21.30%	25%	25.90%	25.90%	28.20%	25%	28.20%	37.70%
Од 10001 до 15000	19.20%	16.70%	18.20%	16.20%	13.60%	17.30%	11.30%	11.50%
Од 15001 до 20000	11.10%	11.70%	10.60%	9.80%	10.90%	6.80%	11.30%	4.60%
Од 20001 до 30000	5.30%	6.70%	5.90%	4.40%	4.50%	3.60%	1.50%	2.30%
Од 30001 до 50000	1.70%	2.20%	1.20%	1.50%	1.80%	0.40%	1.50%	1.50%
Над 50000	0.80%	0.60%	1.20%	0.70%	0%	0.90%	0.50%	0.80%

Од горната табела може да се заклучи дека не постојат битни разлики во висината на вкупните лични месечни приходи по поодделни региони. Единствено може да се забележи дека во Скопскиот, Тетовскиот и Охридскиот регион за нијанса повеќе доминираат испитаниците чии приходи се над 10000 денари во однос на останатите региони во Македонија, но со тоа не би можеле да заклучиме дека населението во овие региони е значително побогато.

Доколку вкупните месечни приходи на домаќинствата ги поделим со соодветниот број на членови во домаќинството, ќе ја добиеме распределбата на вкупните приходи по член на домаќинство. Ваквата распределба е порепрезентативен показател за нивото на животен стандард на домаќинствата, пред се поради тоа што го зема предвид бројот на членови на домаќинствата. Распределбата на вкупните приходи по член на домаќинство е прикажана во следнава табела:

Износ на вкупните месечни приходи по член на домаќинство	Број на испитаници
До 2500	233 (16.6%)
Од 2501 до 5000	605 (43.2%)
Од 5001 до 7500	323 (23.1%)
Од 7501 до 10000	98 (7%)
Од 10001 до 12500	85 (6.1%)
Од 12501 до 15000	33 (2.4%)
Над 15000	23 (1.6%)
Вкупно	1400

Од горната табела може да се заклучи дека вкупните месечни приходи по член на домаќинство се значително пониски од личните месечни приходи, што претставува уште еден показател за постоењето на голем број издржувани членови во домаќинствата коишто не остваруваат приходи. Така на пример, кај скоро 60% од домаќинствата опфатени со анкетата, износот на вкупните месечни приходи по член на домаќинство се пониски од 5000.

Врз основа на распределбите на приходите на домаќинствата и личните приходи, можеме да ги пресметаме основните показатели за социјалната плажба на наслението изразена преку нееднаквоста во распределбата на доходот и сиромаштијата.

Нееднаквост во распределбата на доходот

Мал број феномени во економијата изискуваат толку голема научна строгост и интелектуална совесност при нивното третирање како што е феноменот на нееднаквоста во распределбата на доходот. Токму поради тоа, нееднаквоста се наоѓа во срцето на социјалните и политичките конфликти.

Проблемите на распределбата на доходот последните неколку десетии се повеќе го привлекува вниманието на академските и научните кругови. Прашањето за тоа под кои услови, економскиот развој на едно општество е поврзано со промените во нееднаквоста во распределбата на доходот, ги фасцинира економистите во текот на еден подолг временски период. Еден од основачите на теоријата на економскиот раст, нобеловецот Кузнец (Kuznets) ги сублимира резултатите од своите истражувања познати како хипотеза на инверзна буква U. Според оваа хипотеза, во првите фази од економскиот развој, коишто се карактеризираат со забрзана индустиријализација и урбанизација, положбата на најсиромашните се влошува, што од своја страна придонесува за пораст на вкупната нееднаквост. Во понатамошните фази на економскиот развој на општеството, зацврснувањето на политичките и социјалните фактори од една страна придонесува за намалување на осиромашувањето на пониските класи, а од друга страна го спречува спектакуларното обогатување на повисоките класи.

Показателот на нееднаквоста во распределбата на доходот претставува скаларна презентација на разликите на приходите помеѓу поединците во една дадена популација. Оваа дефиниција на нееднаквоста дадена од страна на Кајел (Cowell)² во основа ги резимира заедничките карактеристики на сите показатели на нееднаквоста, при што употребата на терминот "скаларен" укажува на тоа дека сите карактеристики на нееднаквоста се компримирани во еден единствен број. Во поголем дел од истражувањата за тестирање на горенаведената хипотеза на Кузнец, како основен показател за нееднаквоста

² Cowell F.A. "Measuring Inequality", London School of Economics and Political Science, 1977, p.9

во распределбата на доходот се користи Џини-индексот. Вредноста на Џини-индексот добиена врз основа на просечните месечни приходи на домаќинствата за поодделните региони во Македонија е дадена во следнава табела:

Бр.	Регион	Бр. на испитаници	Просечен месечен приход на домаќинств.	Џини-индекс
1	Повардарие	130	15673	38.39%
2	Скопје	395	20171	35.64%
3	Македонија	1400	19082	34.91%
4	Штип	220	16432	34.52%
5	Куманово	110	20682	33.88%
6	Охрид	170	17750	32.51%
7	Тетово	180	24167	32.11%
8	Битола	195	17705	31.02%

Се забележува дека вредноста на Џини-индексите по региони се движи во границите од 31.02% до 38.39%, што изразува релативно висока нееднаквост. Од друга страна, Џини-индексот за балканските земји во предтранзиониот период се движел околу 20%³, што значи дека денес во Македонија имаме 1.5 до 2 пати поголема нееднаквост во распределбата на приходите, што директно укажува на фактот на постоење на изразено социјално раслојување на населението. Имено, во текот на транзициониот период се издвои мала елита на поединци која се богатеше благодарение на отсуството на правно-економска рамка, а од друга страна еден добар дел од населението постепено осиромашуваше. На тој начин во Македонија, како и во поголемиот дел од другите земји во транзиција во значителна мерка ослабува позицијата на средната класа, што од своја страна доведува до зголемување на јазот помеѓу богатите и сиромашните.

Сиромаштија

Ретко кој феномен што го карактеризира периодот на транзиција во нашава земја заслужува толково внимание и соодветен научен третман, како што е феноменот на сиромаштијата. Трендот на сиромаштијата изразен преку соодветните показатели, како и разликите во сиромаштијата помеѓу различни групи од населението, често пати претставува предмет на анализа во актуелната економска политика. Обемот на сиромаштијата, заедно со другите макроекономски индикатори ја комплетира сликата за “здравјето” на една национална економија и ги дава насоките за подобрување на нивото на животниот стандард. Со оглед на тоа дека Македонија е земја во развој,

³ "Income, Inequality, and Poverty during the Transition, from Planed to Market Economy", Branko Milanovic, The World Bank Washington, D.C.

видливо е присуството на сиромаштијата, што од своја страна ја наметнува потребата за нејзино потемелно истражување.

За да се кванифицира сиромаштијата, потребно е да се определи прагот на сиромаштија од една и семејните приходи односно потрошувачката, од друга страна. Врз база на тоа, секое домаќинство кое што со своите приходи односно потрошувачка се наоѓа под прагот на сиромаштијата се смета за сиромашно. Единицата за анализирање кај феноменот на сиромаштијата е домаќинството, коешто може да биде самечко или повеќечлено. Со оглед на тоа дека домаќинствата се хетерогени во однос на бројот на членовите и нивната структура, потребно е да се изврши нивно претворање во соодветен број на еквивалентни или потрошувачки единици. Тоа знажи дека на секој член од домаќинството му се дава соодветна тежина во зависност од полот, возраста и занимањето. На тој начин домаќинствата се рангираат во зависност од висината на приходите коишто ги остваруваат во однос на еквивалентните односно потрошувачките единици.

Резултатите од анализата на сиромаштијата во Македонија, како и во поодделните реегиони се дадени во следнава табела:

Бр.	Регион	Бр. на испитаници	Просечни вкупни лични приходи	Head Count Ratio
1	Штип	220	7398	45.90%
2	Битола	195	7269	45.60%
3	Повардарие	130	7250	41.50%
4	Македонија	1400	8261	41.40%
5	Куманово	110	7909	40.90%
6	Скопје	395	8854	40.50%
7	Тетово	180	9194	37.20%
8	Охрид	170	9147	37.10%

Како показател на сиромаштијата е земен познатиот Head Count Ratio, коишто го претставува процентуалниот износ на населението што живее под утврдениот праг на сиромаштија во однос на вкупното население. Од друга страна, прагот на сиромаштијата слично како и во "Стратегијата за намалување на сиромаштијата во Република Македонија" е утврден на 60% од просечните лични месечни приходи, што според резултатите од анкетата изнесува 5000 денари. Од горната табела, се забележува дека, процентот на населението што живее под прагот на сиромаштијата изнесува околу 41%, а во некои региони достигнува и над 45%, што од своја страна укажува на алармантноста на проблемот на сиромаштијата во Македонија.

Официјални податоци за нивото на сиромаштијата во Македонија постојат во Стратегијата за намалување на сиромаштијата во Македонија, објавена во ноември 2000 година. Истата претставува официјален документ на

Владата на Македонија во коишто се елаборираат повеќе елементи сврзани за сиромаштијата во Македонија. Овде, посебно ќе се осврнеме на деловите коишто се однесуваат на квантифицирање на сиромаштијата, без при тоа да навлегуваме во мерките за намалување на сиромаштијата. Определувањето на нивото на сиромаштија во “Стратегијата” се врши врз основа на релативен праг на сиромаштијата. Така, за сиромашни се сметаат сите домаќинства чии приходи се помали од 60% од просечниот приход, што изразено парично изнесува 75\$ месечно. Аналогно на ова процентот на сиромашното население во Македонија изнесува околу 20%. Овај пристап предизвикува извесни дилемијќи коишто сами по себе ги ставаат под знак прашалник горенаведените презентирани податоци. Имено, земјите во развој, како што е случајот со Македонија, коишто имаат низок бруто домашен производ по глава на жител, должни се да определуваат апсолутен праг на сиромаштија коишто би ги вклучил основните физиолошки потреби на едно домаќинство. Преку користење на релативниот праг на сиромаштија често пати се доаѓа до некаков “задоволувачки” процент на сиромашно население, но при тоа не се води сметка дека добар дел од населението коишто се наоѓа над прагот на сиромаштијата исто така не може да ги задоволи минималните егзистенцијални потреби. Со ваквиот став, не се пледира дека релативните показатели би требало целосно да се исклучват од употреба кај земјите во развој, туку, во најмала рака истите треба да се комбинираат со апсолутните показатели. На тој начин, добиената слика за нивото на сиромаштија во земјата би била пореална.

Во секој случај сиромаштијата станува централен проблем не само на одделни македонски граѓани, туку и на целокупното македонско општество. Несомнено, ваквата констатација упатува на потребата од дефинирање нова социјална политика којашто ќе води кон намалување на сиромаштијата, а со самот тоа и ублажување на овај така акутен проблем.

Залучок

Во обидот да понудиме една реална слика на секојдневниот живот во Р. Македонија, во изминатиот транзитивен период, во нашето истражување, посебно внимание посветивме на следниве индикатори коишто сведочат за квалитетот на животот на македонските граѓани: поседувањето на недвижен имот, стамбената положба, поседувањето на трајни потрошни добра, исхраната, производи за широка потрошувачка, висината на приходите. При третирањето на овие феномени посебен акцент беше ставен врз разликите коишто постојат помеѓу поодделните категории на граѓани групирани според основните социо-економски категории како што се: пол, возраст, место на живеење, национална припадност и степен на образование. Од друга страна, предмет на подетална анализа во трудот беа феномените на нееднаквост во распределбата на доходот и сиромаштијата преку коишто, на некој начин, беа

сублимирани резултатите од истражувањето и беа тестирали почетните хипотези.

Резултатите покажуваат дека се точни претпоставките за евидентната појава на социјално раслојување на населението, пред се во правец на негово осиромашување. За тоа зборува взајемната условеност на показателите на нееднаквост и сиромаштија како што се Цини-индексот и Head Count Ratio-то. Имено, зголемната нееднаквост во распределбата на доходот генерира нова социјална структура на населението во која видливо се исчезнувањето на средната класа која во најголем дел се трансформира како дел од сиромашните слоеви, а во помал дел преминува во малата елита богати мокници. На тој начин зголемената нееднаквост повлекува со себе и зголемена сиромаштија.

Анализата на одговорите од анкетираните граѓани на Република Македонија, во однос на нивните приходи, говорат дека најголемиот дел од нив 66,71% или не остваруваат (25,64%), а доколку остваруваат лимитот за 15,07% од нив е 50000 денари, а за 26% е 10000 денари (табела бр. 13). Имајќи го ова во вид не не е изненадува фактот што 67,4% сопствената материјална положба ја оценуваат во распон од многу лоша до просечна. Во однос на проблемот на стамбената состојба и опременоста на семејството со апарати за домаќинството, пред се кога се во прашање оние стандардните, состојбата и не е така лоша. Сепак, треба да забележиме, дека таа не е резултат на сегашната материјална положба на граѓаните, но на предходната. Имено, кај најголемиот број граѓани овие материјални придобивки стекнати се во предтранзитивниот период.

Анализата на секојдневната потрошувачка и користењето на услугите покажува дека процентот на оние кои поради недостаток на финансиски средства престанале (потполно или делумно) да купуваат или да задоволуваат секојдневни - вообичаени потреби се движи од 20% – 50%. Најмал е процентот кога се во прашање млечните производи и овошјето, а најголем во однос на купувањето на книги, неделен печат, и посетување на ресторани.

Презентираната анализа, недвосмислено јасно укажува на фактот дека економската и социјалната криза, присутна во нашето општество во последните години, предизвика значајни промени во социо-економската положба на македонските граѓани, пред се над на индивидуалниот и општествениот животен стандард.

Ваквата состојба, е резултат на:

- неможноста постојниот економски систем ефикасно да ги задоволува потребите на населението, како од аспект на обезбедување основни материјални добра и услуги, така и од аспект на негово (се мисли на населението) активно вклучување (вработување) во функционирањето на самиот систем;

- неврамнотежена структурираност на фундаменталните макроекономски агрегати во рамките на една нецелосно дефинирана макроекономска политика;

Имајќи го ова сето во вид евидентно следи дека постојната економска политика неможе во целост да обезбеди ефакасно функционирање на постојниот економски систем, односно неможе да им обезбеди пристоен животен стандард на своите граѓани.

Аналогно на претходното, се чини, крајно е време во Македонија да се инаугурира нова економска политика, втемелена врз многу подинамична - агресивна развојна стратегија во чие средиште ќе биде зголемената стапка на инвестиции (втемелена врз домашно штедење и директни странски инвестиции) што би резултирала со зголемена стапка на производство и вработеност. Истовремено, за да биде успешна, таа би требало да води сметка како за структурата на економските капацитети на државата, реалните можности за нивно преструктуирање, така и за прагот на социјална издржливост на граѓаните.

Кориситена литература

Љупчо Печијарески, Славица Роческа, "Транзицијата во Македонија меѓу теорија и пракса", НИП "Метафора" Прилеп 1998

Milanovic Branko "Income, Inequality, and Poverty during the Transition, from Planned to Market Economy", The World Bank Washington, D.C. 1997

Cowell F.A. "Measuring Inequality", London School of Economics and Political Science, 1977